

מֶרֶן רַבִּי צְבִי יְהוּדָה הַכֹּהֵן קוֹק זצ"ל

אשרי העם יודעי תרועה

אמר רבי יצחק למה תוקעין בר"ה, למה תוקעין, רחמנא אמר תקעו, אלא למה מריעין, מריעין, רחמנא אמר זכרון תרועה, אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערכב השטן. רש"י: כדי לערכב, שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצות מסתתמין דבריו. תוס': כדי לערכב את השטן. פירש בערוך כדאיתא בירושלמי בלע המות לנצח, וכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, כד שמע קל שיפורה זימנא חדא בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורה דיתקע בשופר גדול ומתי זימניה למתבלע ומתערבב, ולית לה פנאי למעבד קטגוריא. (ר"ה ט"ז).

אמר ר' יצחק. חלק זה של התורה-שבעל-פה מתגלה לנו על-ידי רבי יצחק תורת ד' חי העולמים, הופעת דברו וגילוי הדרכתו בעם-נחלתו, נמשכת באחדות חיוניותה בתורה-שבעל-פה, בצינורות האנושיים של חכמי-התורה ותלמידיהם שבכל דור ודור.

לאמתתה החיונית הזאת, של תורת ד' התמימה ומשיבת-נפש, של "חיי-עולם אשר נטע בתוכנו זו תורה-שבעל-פה" יש להתבונן על מאמר-חז"ל, שהוא חלק של תורה-שבעל-פה, — גם דרך איזה צינור אישי הוא מתגלה לנו. ביחוד מאמר-חז"ל זה בירושלמי "כל האומר שמועה משם אומרה יהא רואה בעצמו כאילו בעל השמועה עומד לפניו" (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה) הנהו מלמדנו ומבליט לנו ביותר, מתוך יסודה של שלשלת המסורת, את השייכות של השמועה עם בעל-השמועה. וכן לבירור הבנתו של מאמר-חז"ל זה שלנו לענינה של מצות היום בשמיעת קול השופר, יש לראות את הקשר של תכן המאמר הזה עם בעל המאמר הזה, עם הצינור האישי הזה שלו, ששמו שהוא: רבי יצחק.

בחינת יצחק

לעומת מדת האהבה, החסד והרחמים שנתגלתה באברהם "אברהם אוהבי", "חסד לאברהם" "אהבת לצדק את בריות, ולא לחייבם", עד כדי התיחסות הכנסת-אורחים "למשתחיים אל האבק שברגליהם" והדיון לזכות כלפי המשפט, של מעלה של אנשי סדום, — הננו מוצאים במדתו של יצחק את התגלותה של מדת הדין מתוך הקריאה בשם ד' השייכת לו בתא מיוחד: פחד יצחק.

את הבדלי המדות האלה, בשרשן העליון, אשר ביחסי הכורא והבריאה והנבראים, יש להכין על-ידי מאמר-חז"ל המובא בפירש"י בראשית: בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת-הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת-הרחמים ושיתפה אל מדת-הדין. כמובן, שאין להעלות-על-הדעת כלפי-מעלה, בטיפול האלהי של יסוד הבריאה, שינוי כונה, הכרה ורצון, וחזרה מהמכוון

מכתי"ק. הכותרת והמקורות שבסוגריים משל המערכת

בתחילה, שלא היה נכון, אל הכיוון הנכון שנתברר אח"כ.
 אמנם שני צדדים הם שמופיעים בהתגלות הבורא אשר במעשה הבריאה ודרך
 התיחסותו אליה:

א. פניית הבורא אל מגמת הבריאה מבחינת עליונותו ומקוריותו, שהיא
 בלתי-מוגבלת מצד-עצמה, "אתה הוא עד שלא נברא העולם", ו"אשר מלך בטרם
 כל יציר נברא", היא מופיעה במדת הדין, של כיוון המשפט העליון, של תכנית
 הבריאה שלא מצד צמצומה וגבוליותה, אלא מצד מרחב המקוריות של הבורא,
 וכמו תכנית אדריכלית גדולה ואדירה, אשר למעלה ממסיכות המציאות והגשמתה,
 המוגבלת ומצומצמת.

ב. לעומת-זה פניית הבורא אל סידורה הממשי המפורט של הבריאה, בבחינת ירידת
 שכינה לתחתונים, שאינה כפי המדה האלהית המקורית העליונה של
 הדין-והמשפט-המוחלט, אלא כפי ההתחשבות, במדת-הרחמים, עם גבוליותה
 וצמצומה חולשתה וקטנותה של הבריאה, וכעין מה שנמצא אח"כ בפרטי עניינה
 של תורה, שדברה כנגד יצרו הרע של אדם וטיפלה בחינוכו מתוך התחשבות עם
 חולשתו וקטנותו.

וזהו הסידור המתאים ומתחשב להתקיימותו של עולם: הצירוף והמיווג של
 מדת-הרחמים, אשר לפי גבוליות צמצומה של הבריאה, אל מדת-הדין, אשר לפי
 מקוריותה האלהית העליונה.

נוראות הקדוש של ימי-הדין האלה, אשר למעלה ממדת האפשרות של כל ימי
 השנה כולה, וכל סדרי עולם ואדם הקבוע ורגיל בהם, היא שמופיע בהם המלך
 המשפט, של כל עולמים וכל דור ודור, במדת-הדין, העליונה, המקורית של "זה
 היום תחילת מעשיך", אשר לא לפי צמצום הבריאה וקטנות ירידתה, אלא לפי
 שרשיות מקוריותה וראשית הוייתה, הנמשכת מנניזה נעלמת לתוך סדרי מצבה
 ההוויי, וניתנת לנו בימים אלה אפשרות ההתרוומות אל הקריאה — בשם ד'
 שלמעלה ממדת מציאותנו הרגילה ומצומצמת, של מגע הפנייה אליו במדתו
 המקורית העליונה, שלמעלה ממדת התגלותו בבריאה המצומצמת ופנייתנו הרגילה
 אליו בכל ימי השנה כולה, אשר כפי קטנות תחתוניותה המוגבלת.

מדה עליונה זו, מדת-הדין של תפיסת הבריאה מצד תכן הרצון העליון, המתגלה
 לה בערכו העצמותי עד לחשבון צמצומה וגבוליותה, מופיעה היא בשלשלת
 התגלותן של המדות באבותיהם של ישראל — במדתו של יצחק. מתוך שייכותה
 אל תפיסת הבריאה מצד מקורה העליון היא גם מכוונת אל ההתנחלות הממשית
 האחריתית של יעקב, אשר במזג תפארתה היא מוארה ומבוססת בבחינת האמת
 היציבה וכוללת, שהיא בלא מצרים בתורה כמו בארץ, בהחלטיות המורשה של
 שתיהן, "לך אתננה ולזרעך, ופרצה ימה וקדמה צפונה ונגבה", ו"אתהלכה ברחבה
 כי פקודיך דרשתי", ו"לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד". לפיכך דוקא בה
 חזרת ומופיעה מדת החסד והרחמים במעלתה היתירה שלמעלה מכל חשבון וגבול,

ממשגב מרומיה של עצמיות כלליות ישראל, חסד שבגבורה. זהו שמתבטא במאמר חז"ל הנורא במסכת שבת דף פ"ט:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו, אתה ד' אבינו גואלנו מעולם שמך, לעתיד לבוא יאמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך, אמר אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים אפשר דבעי רחמי עליהו, אמר ליה בניך חטאו, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך, אמר לא בסבי טעמא ולא בדודקי עצה, אמר לו ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך. בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת לפניהם בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך. ועוד כמה חטאו כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, דל עשרין דלא ענשת עליהו פשו להו חמשיין, דל כ"ה דלילותא פשו להו כ"ה, דל תרתי סרי ופלגא דצלווי ומיכל ודבית הכסא פשו להו תרתי סרי ופלגא, אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך, ואת"ל כולם עלי הא קריבית נפשי קמך. פתחו ואמרו אתה אבינו וכו'.

יש מצבי משברים כאלה, אשר מדת-החסד-והרחמים הראשונית של אברהם אבינו איננה מספיקה לסילוק כל חשבונות הקיטרוגים והסיבוכים ולהגנת ההצלה מהם, מפני שכל תקפה של גבורת-הקודש הישראלית לא באה בה עדיין לידי גילוי במלוא ממשותה הכללית הצבורית, אלא בצורה גרעינית כוחיית של ההכנה להיות לגוי גדול וקדוש לברכת כל משפחות האדמה, ויש אשר גם מדת יעקב אבינו, כמזג התפארת של המשפט והצדקה, הדין והרחמים, בשכלול הנהגתה המעשית של הממשות הכלל ישראלית, של כל קהילת יעקב ושבטי בניו, גם כן איננה מספיקה לכך, מפני שבממשות הגשמתה, גם בתחילתה היסודית, הרי היא נמצאת כבד בהתנגשות חשבונות מכבידים וסיבוכים קשים של הממשות הצבורית המעשית. במצבים איומים כאלה מופיעה דוקא מדתו של יצחק אבינו, אשר הכלליות הישראלית אמנם כבר מוכרת ומגובשת מתוך מסירות-הנפש של מעשה העקידה וכל הבחנתו המבוררת מתוך שאר המשפחה, ולעומת-זה איננה נפגעת בהתנגשות אותם חשבונות וסיבוכים מפורטים של הממשות הצבורית המעשית, — ודוקא היא מופיעה אז ממשגב גניזתה ומגלה את גבורת-החסד כלפי מעלה ממעל לכל החשבונות התחתוניים המסוככים, להגין ולהציל, לרומם ולהושיע ממקור האחיזה האלהית, "אתה גואלנו מעולם שמך".

משמרת-הנצח של ברית-התורה, נשמתם של ישראל, שהוא מופיעה בזה בתוקף מדתו של יצחק, עמוד-התווך לכוונות בית ישראל, מתוך האחיזה במדת-הדין האלהית העליונה, "תורה מפי הגבורה", שלמעלה מגבולות הצמצומים המעשיים, כשם שהיא קובעת את ברית-הקודש האישיית, של הברש והגוף, בשכלול צורתה עם התיחדות זמנה לשמונת הימים. וכן האחיזה היסודית בארץ, שהיא "לעולם עומדת", אל הגוי האחד הזה המיוחד לה ובה, מופיעה בתקפה של מדה עליונה זו

והתומת-בריתה, כשם שצירופם של ראשי שמות הארץ ותאריה, ישראל צבי חמדה קודש, מהוה את אחדות אותיותיו של שמות השם הזה: יצחק, (ע"י בעולת ראה ח"א עמ' שצ"ח)

חיוב המצוות — מפנימיותם של ישראל

מתוך צנור אישי זה של תורה-שבעל-פה, הנקרא בשם ר' יצחק, — עם הופעתה המיוחדת של מדת יצחק, מדת-הדין הנשגבה השייכת אל מגמת הרצון העצמי של התגלות הכורא בבריאה, אשר היא מתגלה במרום פנימיותם וכלליותם של ישראל, — מתוך צנור גדול וקדוש זה נמצאנו למדים את ענינה של מצות היום הזה, "מצות היום בשופר". נמצאנו למדים ממנו את כל תקף ערכה של מצות-היום הזאת, שהיא מתקיימת בנו ועל-ידינו בכפליים לתושיית כוחה במהדורתה החוזרת ונשנית: אמר ר' יצחק למה תוקעין — רחמנא אמר תקעו, — למה מריעין, — רחמנא אמר זכרון תרועה, — אלא למה חוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין: כדי לערבב השטן, פירש"י שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצוות מסתמין דבריו.

נמצאנו למדים, כי עיקר ענינה של מצות היום הגדול הזה, בהיזכרנו לטובה לפני ד' אלהינו רבון כל העולמים, מתוך שמיעת קולותינו אלה, לביטול כל ההפרעות השטניות, הרי הוא נעשה לא בלבד על-ידי החלק הראשון של קיומנו את המצוה, התקיעות דמיושב, אלא על-ידי החלק השני שלו, התקיעות דמעומד. את עצם חיובה של המצוה, שאנו מצווים ועושים, אנחנו מקיימים בחלק ראשון זה שלה בתקיעות דמיושב, ועדיין לא בזה נעשה בירור משפטנו לטובה בביטול דברי השטן, אלא דוקא בחלק השני שלה בתקיעות דמעומד, והן הלא כבר אינן חיוביות, מעצם חיובה של המצוה, אלא הן רשותיות, ואנו עושים אותן כשאיננו מצווים, מאחר שאת המצווה עלינו כבר קיימנו ועשינו באלה הראשונות היסודיות. שלמות תפקידה של המצוה נעשית על-ידי חזרת-קיומה הרשותית, אמנם אף זו נמשכת היא מתוך קיומה הראשוני היסודי החיובי, שהיא באה אחריו ומשכללת אותו ומגלה את אמתת ערכו וכוחו.

אמנם ערכו של המצווה ועושה, של קדושת-המצוה החיובית, הוא גדול מזה שאינו מצווה ועושה, של הקדושה הרשותית, שזה האחרון הנהו נמשך ממציאיותו ומכוחו של הראשון, ומבלעדי מקורו העליון הזה הוא מחוסר ערכו האמתי והיציב. אכן לעומת-זה קדושה רשותית זו כשהיא מופיעה מתוך הקדושה החיובית, אז הרי דוקא זו חביבות-הקודש הרשותית, שהיא מגלה את אופיה של המהות הנשמית הפנימית, הנמשכת לחביבות זו ולקיומה בפעל, היא מגלה מעיקרה את תכנה האמתי ואת כוחה הגדול של הופעת הקדושה החיובית המקוריית. מתבררת מתוך-כך מהותם הפנימית של ישראל שהם מחבבים את המצוות, אשר על כן קשה להם פרידתן ונמשכים הם לחזור עוד גם אל קיומן הרשותי, שאחרי החיובי;

מתבררת בזה השייכות ההדדית העצמית של ישראל ותורת ד' ומצוותיו, של חלק ד' עמו, אשר קדשנו במצוותיו, כי קדושת מצוות זו איננה ענין נוסף מחוץ לעצם מהותו של האדם-מישראל אלא שהיא הענין של עצם מהותו, נשמת חייו ותכן טבעיותו, ולכן היא ממשיכה את התקשרות האהבה והחיבה היתירה הזאת. כוחה של המהות הפנימית הזאת, הבא בזה לידי גילוי, הוא הקובע את נצח ישראל שלא ישקר ולא יינחם, ואת הכרעת תקפו על כל דברי השטן ובידור אמתתו, עליהם, כי מקורה של חביבות זו, של שכלול ההתרחבות והחזרה המעשית של קדושת-המצוה הרשותית, הלא הוא אותה החיבה היתירה הנודעת לישראל שנקראו בנים למקום, "בנים אתם לד' אלהיכם".

האופי המהותי הישראלי הזה, של חיבוב המצוות מתוך השייכות הנשמית הפנימית, מתגלה הוא בסדר-עבודתנו זה של יום-הדין ומדתו זו העליונה, בהמשך קיומה הרשותי של מצוותנו זאת, של שמיעתנו זו את הקולות, הנמשכת מהקשבת אזנינו בעמידת כולנו על הר סיני. מהותיות ישראלית זו, בחביבות המצוות הנשמית, הרי היא מגלה בזה את עצם ענינו של האדם מישראל, של האדם המיוחד בתור מדבר, "ויהי האדם לנפש חיה — לרוח ממללה", של האדם הציבורי מישראל, ש"אתם קרואים אדם", בהופעת הקול, לכל גונו, המהוה את יסודו של הדבור, מתוך שמיעת הקולות וקליטתם ממקור ההתגלות האלהית והשראת שכינתה. כמו שזה מתגלה בהתרחבות הרשותית של מצות הקול, המיסד את הדבור של האדם-מישראל וקובע את תכונתו הפנימית, כן הוא בהתרחבות זו של מצות הברית החותמת את קדושת כל בשרו, וגופו הממשי, אשר מתוך פעולתה החיובית העיקרית היא ממשיכה את פעולת מרחבה: "כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על הציצין שמעכבין את המילה בין על ציצין שאינן מעכבין". שיעור קומה זה מופיע בכל הדרו בחכישת הפאר של שם ד' על ידו ועל ראשו, — אשר חסרונה על גולגלתו "קרקפתא דלא מנח תפלין" מזדהה עם תאר מסוים של פשיעה בישראל "פושעי ישראל בגופן", שהיא מצוה¹ ושייכת לו ממלוא תקף חירותה של יציאת מצרים וכוונותה לקבלת התורה, ואשר כן "הוקשה כל התורה כולה לתפלין שנאמר בהם למען תהיה תורת ד' בפין" והנה כל הופעת-הפאר הזאת שוב משתלמת ומשתכללת דוקא בהתרחבות זו הנהוגה של מצוות התפלין, בכריכות רצועותיהם, בשל-יד, וקשרי אותיותיהן, בשל-ראש, כל שיעור-הקומה הזה, של האדם — מישראל הרי הוא מגיע אחר-כך אל שיא שכלולו בהתיחדות התלבושת שלו, במצות הציצית המיוחדת את בגדי ישראל, לכבוד ולתפארת, "מאני מכבודתא", "תפארת אדם". להופעתו של כל האדם הזה כולו. תפארת-האדם הזאת, המשכללת את כל שיעור קומתו ושלמות דמותו בקדושתה של מצות-בגדיו, הרי היא שוב מופיעה

1. אולי ז"ל: שהוא מצווה בה.

במרחב הרשותיות של כמדתה היתירה, שהיא ממשיכה את מדתם של הדורות הראשונים, שלא היו מפקיעים עצמם מן חיובי המצוות אלא מכניסים עצמם בהם, אל דורותינו האחרונים ושייכותם למצוות. מכאן מתרוממת ומתגלה מעלה עליונה זו של ישראל, שהם מחבבים את המצוות, בשייכותם הנשמטית, שגם כשאינם מחויבים במצוה זו לפי צורת בגדיהם, הנה הם מתלבשים אותו בגד מיוחד שמחייב אותם בה, מכניסים עצמם בחיובה ובקיומה. כאן המיבתן למצב בריאותו הנורמלית והאידיאלית של האדם-מישראל, — בקיומה של קדושת-הרשות הנמשכת ונובעת מוך קדושת חיובה של המצוה, שמגלה את אופיו המהותי המהוה את חיובו זה למצוות מתוך שייכותו הנשמטית להן ואל מקורן האלהי בתורת ד' רבון העולמים, הבחנת אופי מהותי זה, שהיא עושה את חיוב המצוות ושמירת התקיימותן, מתגלית ונלמדת היא מתוך הערה רוחנית על-ידי מלאך שמיימי, דאמר מלאכא לרב קטינא סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא, — ציצית מה תהא עליה, ובזמן ריתחא ענשינן אעשה" (מנחות מא), ואע"פ שבכלל לכל עניני תורה הלא "לא בשמים היא" ו"אין משגיחין בבת-קול", אכן הבחנה פנימית זו, במהות נשמתם של ישראל, יש לה ענין לגילוי מקור על-אנושי, לפי מה שהם במעלתם היתירה דומים וחברים למלאכי-השרת, כדחז"ל על חברים מקשיבים בסוף שיר-השירים-רבה, ויודעים רז שמלאכי השרת משתמשין בו, להקדים נעשה לנשמע, (שבת פח:).

ואותו גילוי האופי הנשמתי הפנימי, הכולל את שייכותם העצמית של ישראל לתורת ד' ולמצוותיו, בחיובן הרשותי, והתרחכות קיומן, שהיא מתגלית בכל שיעור-הקומה הישראלי, מן מעלתה המיוחדת לפנימיות הקול וחותרת הגויה והיקף הראש והיד עד לשכלול התלבושת, — הוא הוא המהוה את תקף הכוח הזה של נצח ישראל, להכרעת השטן ולבירור זכרוננו לטובה, בהופעת מדת-הדין העליונה וצדק-המשפט המוחלט של ד' אלהינו ביום הזה ובקיום מצוותיו. הוא הוא המגלה גם למפרע ומלכתחילה את ערכה של קיומה הראשוני החיובי של המצוה, שגם הוא הנהו ממלוא החיבה והאהבה והשייכות.

גילוי מהותם של ישראל — מתוך שלמות הקול ואחידותו.

גילוי מהותנו זה, מקורו של תקף כוחנו זה במעלתו הרשותיית, הנמשך ונובע מתוך יסודו ושרשו, מופיע הוא עתה ביום זכרוננו בקיום מצותו של היום, בשמיעת קול השופר. מצות-שמיעה זו הרי שכל עיקרה היא לא בהיות האדם פועל מעשה המצוה, כפעל יוצא ונעשה ממנו ולחוץ, אלא בהיותו נפעל ממנה וקולט לתוכו פנימה את קולותיהם, את פרטי גווניהם ורשמייהם, ונמצא ממולא וחדור מהם. ענינה זה של מצות היום, שהוא בהתמלאותינו בתעצמותנו והזדהותנו בה במצות ד', במציאות קולנו מתוך מקוריותה העליונה והפנימית של קול ד' בכוח ובהדר, הוא הקובע את אופי-עצמיותנו שהיא בהסתכלותנו הנאדרה כלפי מעלה, בשעבוד לבנו וחירות-אמתו לאבינו שבשמים חי-העולמים, בדבקותנו בד' אלהינו בחיותנו כולנו היום, גילוי קביעותנו זו, בכוחה של שמיעתנו זאת, המהוה את מהות חיותנו

הנשמתי, נמשך ונובע הוא מתוך ראשית שמיעתנו כולנו, "כל העם אשר במחנה"
"ויחן שם ישראל נגד ההר", את קול השופר, במעמד-הר-סיני הגדול של מתן
התורה וקבלתה, ההולך וחזק מאד ולא יסף.